

1584 jan. 4. Quarta soboles maseula nascitur nobis inter 5. et 6. matutinam, propior quintae horae huius diei sabbati nubilosi, gelidi et modice ningentis. Da pater huic vitam; curam addam propius ipse, ut potero, charis sit tibi et ille aliis ὡς ἕδε πασιφιλος καὶ τιμιος ᾔν. Anno 1584 Thordae, domi avitae paternaeque, nova luna. Vide 27. August.

1584. auguszt. 27. Pasiphilus noster festivissimus et eo charissimus inter 1. et 2. horam pomeridianam, suo mense octavo, moritur placidissime tolerato 8 dierum morbo 1584. Prima domus meae labes et funus. Sit nomen Domini benedictum in omnibus. — Condidit in campo, petro ei infacto, extra oppidum Thordae, versus Chrysam fluvium, sub vinea avita Bardociorum cognatorum, centum pedibus infra vineae ianuam directo gradu. Dies erat quinta Sabbati, cuius octava aegrotare coeperat.

1585. julius 13. Secundus Pasiphilus Pelides, quinta soboles nostra, nascitur feliciter, quod Deo gratias agimus; nubilo coelo et pluvioso, circiter 8. hora matutina, ut conicere rari licuit, Sampauli ad Homorodum Seythulorum anno 1585. luna deficiente ac quarto post die nova futura, die quem vocant Martis.

1586. szept. 9. Sexta proles nostra, Pentesilea, nascitur anno 1586. decima prope hora antemeridiana, die Veneris, quam ego Ruhaman ex Osee 5, 1. (Mostani beosztás szerint Hos. 2, 3.)¹ mater vero Annam vocabat.

1587. deczemb. 29. Ipso meridie anni 1587 coelo humido adeoque ningente, quum prius totis mensibus atra foret hyems, nascitur soboles septima mihi, luna undecima januarÿ ex vetere Calendario, at ex novo anni 88 octava circumcisionis, die Veneris, Sampauli Seythulorum Sedis Udvarhely, ubi tertia iam soboles; — mox sereno et vento frigido humidisque cogente nubes, Paltiel.

1588. julius 11. Catharina Tsipkes mea charissima uxor moritur anno 1588, nona fere vespertina, die quem vocant Jovis incipiente et Mercurio delapso.

1591. april 7. IIX. Soboles, prima autem ex altera coniuge nata die dominica, quae erat 14 Nissan mensis, pomeridie circiter 2. aut 3. hora, qua *et* prima iuxta Calendarium Gregorianum anno 1591. Sampauli. (Az aláhuzás Bogáthitól való.)

Pokoly József.

II.

Fölvilágosító észrevételek Bogáthi családi érdekü föl- jegyzéseihez.

Bogáthi 1548. decz. 4-én Tordán született, a Bogáthi Fazakas (Figulus) családból.

1575 első felében a dézsi iskolánál van mint mester alkalmazva. Itt jegyzi föl Hagymási Kristófné halálát és Békés Gáspár

¹ Az 1872. és 1873. évbéli Károli-kiadás szerint: Hós. 1. 6, 8.

bukását. 1575. nov. 10-én már Torda égéséről szól. Ugy látszik, őszszel már átköltözött szülőföldjére, a tordai iskolához.

1576-ban Sztárai Miklós tordai pap eddig ismeretlen kartársának halálát jegyzi fel.

A következő évben saját szerelmének történetét írja le görögül, hogy ne mindenki értse. 1577. aug. 7-én már kedvesének mondja Csipkés Katharinát. Okt. 26-án eljegyzi, decz. 9-én elveszi a lányt, mely házasság szerencséjére egy latin epigrammát szerez s iktat be a száraz följegyzések közé.

1578. aug. 18-án meghalt Tordán a költő testvéröccse, Bogáthi Dézmás Márton, vérhasban. Az igen tehetséges ifjú a vámnál vagy adószedésnél volt alkalmazva. Innen magyarázható Dézmás előneve, mely őt a többi Bogáthitól megkülönböztette.

1578. nov. 16-án születik Bogáthi első gyermeke, Casta, kit valószínűleg kalendariumi nevén Ágnesnek neveztek a háznál. Mindkét név jelentése: tiszta, ártatlan.

1580. jul. 25-én születik Bogáthi első fia, kit bizonyosan sem Née apjáról, sem Kainnak költő fiáról nevezett el Lamechnek. Lamachus, mint Bogáthi ejt, a görögöknél igen vitéz harcöst jelent. Tehát katonának szánta e fiát, kinek valódi neve Miklós lehetett. Legalább Bogáthi így ír róla¹ heted év múlva készült költeményében:

Avagy kinek ma lött egy férfi gyermeke,
Kit atyja nevére ottan keresztelte,
Ha tudná, hogy heted esztendőn elveszne,
Véled-é, hogy rajta mint örül, így örülne.

Bogáthinak e második gyermeke Kolozsvárt született, hol költőnk akkor a „fényes, nagy-scholának“ igazgatója volt. Ugyane tájt történt Dávid Ferencz elítéltetésének évfordulóján az Antichristusoknak nevezett hű tanítványok eltiltása a papi hivataltól. Bogáthi bizonyára jelen volt e zsinaton Tordán, de nem írt alá a Hunyadi A. Demeter püspök és Blandrata ott javasolt confessiójának:

De aláírt 1581 nyarán, mikor maga is papi hivatalt vállalt Gerenden. Ez lesz (1579—1581) az a „harmad nyárbeli kén-telen consensus“, melyért a Dávid pártját tartó Karádi reá megharagudott.

1582. jan. 31-én már Gerenden született harmadik gyermeke Bogáthinak, Aspasia. Jelentése: kellemes, óhajtott, vidám. Később költeményt is ír Aspasiának, Cyrus feleségének, tökéletes életéről.

1582. márcz. végén megrémíti a költőt Dávid Ferencz fiának hirtelen halála, csakhamar rá a tordai pap, Sztárai Miklós is kidől. Bogáthi most a Dávid Ferencz vejének elfogatását is hallva, családostól együtt a török hódoltságba, Pécsre, menekül.

E gyors menekülést máshol tett följegyzéséből tudjuk Bogáthi-

¹ V. ö. Dézsi Lajos, Bogáti Fazekas Miklós élete és költői működése. Budapest, 1895. 25 l.

nak. Most előkerült naptárát nem vitte el magával a száműzetésbe, a tordai rokonoknál hagyta.

1584. jan. 4-én, az újabb naptári följegyzés szerint, megint Tordán születik Bogáthinak egy fia. E följegyzés meggyőzőn bizonyítja, hogy családja vele volt a bűjdóságban, mert a legvalószínűbb számítás szerint Tordára csak 1583 őszére jöhettek vissza a hosszas száműzetésből. E második fiáról még azt sem mûlasztotta el följegyezni, hogy az ősi apai házban született. Tehát a Bogáthiak régen települtek le Tordára, alkalmasint a tatárdulta aranyosszöki Bogáthról.

E második fia Bogáthinak ugyanott az ősi lakban hal el 8 napi betegség után 8 hónapos korában. Mint elröppenő madár, legkedvesebb gyermeke volt a költőnek. Jób szavaival sóhajt fel, kinek könyve most kezdi őt behatóbban foglalkoztatni: „Sit nomen Domini benedictum in omnibus!” Házának első halottját, a mindenkítől szeretett kedves fiút, a városon kívül, délen, a Leányvár mezején temeti el.

Azon a kies ponton hányták fel a kiseded haimot, hol a rokon Bardocz-családnak ősi szőlője volt az Aranymálban: a szőlő aljától száz lépésnyi távol egyenes irányban az Aranyos felé menőleg. (Chrysos: aranyos, görögül.) Klasszikus hely volt e magános új temető Torda költőjének. A szomszéd szőlőtetőn akkor még a régi Potaisa ódon falai barnultak. A délkeleti kapút őrző Minerva pajzsos szobra talán éppen a sírra tekintett alá.¹ S szemben alant a folyóparton a rég beroskadt római híd hatalmas kőlabái fehérlettek.

Ma vásári zaj zsihong e helyen. A kis halottnak semmi emléke nem maradt, csak a költő bánata, melyet a Jób könyvének meghatóan szép fordításába temetett. Így kesereg a Kornis Farkashoz intézett ajánló levélben:

Pasiphilo puero festivo tristis adempto
Causam immatura de nece quaero pater ...

A bevezetésben ez áll:

Sokak közt engem is Isten tapasztala,
Testemben, házamban minap sanyargata.
Kinek orvosságát Szent Atyám mutatá,
Hogy azzal nem gyüül, Irással tanitá.²

Írásban én búmban Szent Jóbra tekinték,
Kit tükörül vetett nekünk, úgy itélék;
Isten fiainak kit megmagyarázék.
Ezek közt magamnak keservemben szólék ...³

¹ 1657-ig állt fenn a római várkapú és rajta Minerva alakja. Erdély romlásával ez is romba dőlt. A romladékot a gerendi kastélyba vitték, hol a forradalomkor a románok rontották össze végképen.

² Mintha a költő Zrinyit hallanók, a mint elhunyt első fia felett elegiájában kesereg.

³ Jakab Elek közlése az Erdélyi Múzeum példányából. Ker. Magy. XV. 176.

1585-ben Bogáthi elhagyja szülőföldjét s Homorod-Szent-Pálra vonul Kornis Farkas védő szárnyai alá. A székelyek Szánpálnak hívták akkor latinosan elnevezett falujokat. Itt született jul. 13-án harmadik fia Bogáthinknak, kit Pasiphilusnak nevez el (a. m. Πάμφιλος, közszeretben álló, igen kedves), mint a megholt gyermeket s kinek felújított nevéhez elégfílten jegyzi oda az Achilles atyjára emlékeztető göröggre fordított családnevet: Pelides. (A. m. Πηλώδης = Figulus = Fazekas. Dézsi Lajos téved, midőn Bogáti Fazekasról irt tanulmányában megtagadja Bogáthi Fazekas Miklós görögös családi nevét. Holott összes megmaradt könyvei e monogrammal látvák el: N. P. B.)

1586 szept. 9-én lánya születik, Pentesilea, kit ő Hóseás próféta példájára Ruhamánnak nevezett el. Az anya nem hívta a görögös Penthesileát magyaros néven Pendsinek, hanem férje példáját követve, az újszülöttet szintén zsidó névvel Annának nevezette.

1587 decz. 29-én zivataros hideg időben születik a szittyá Szánpálon a hetedik ivadék, Paltiel, kinek magyarosabb neve Pál lehetett.

1588 jul. 11-én hal el Bogáthi neje, hét gyermekének anyja, Csipkés Katalin. Távol a szülői földtől, valószínűleg a homorod-szentpáli templomban temették el.

És most Bogáthin is megesik, a mit gyakran látunk a bölcseken: eltér ifjúkori merev felfogásától. A sok apró, neveletlen gyermek rábírja őt, hogy második feleséget válasszon magának. Pedig első kiadott művében még ily ideális szempontból énekel a szent házasságról:

Bódog házasságnak én azt itílem,
A hol tarthat vénségig a szerelem.
Ha melyiket előbb kiviszi Isten,
Ha jámbor, maradjon holtig özvegyen.

Hogy hívták második feleségét, elfelejtette följegyezni. Sőt nem jegyzi föl tőle született leányának nevét sem; bár elég gondosan beírja 1591 ápr. 17-diki datummal e Számpálon történt utolsó családi eseményt. Ugyanez évben részint gyermekeinek nevelése, részint költői műveinek kiadása végett bejött Kolozsvárra s nem találunk tőle több bejegyzést ez időtől fogva az Eber-féle kalendáriumban.

A Bogáthi följegyzései közt olvasható tordai családok a XVII. száz elején majd mind kihaltak. Nem találunk a XVII. százbeli tordai nemesek közt Tomi (?), Thordai Kupa, Hinc (?), Zudar és Sztárai nevűt. Mindezek ivadékait Básta pusztító kora irtotta ki.

Básta hajdui vágták le az ősz Csipkés György főbírót is az új-tordai templomkastélyban 1601-ben több száz besorozult tordai polgárral együtt. Ez a Csipkés György a költő Bogáthi apósa lehetett. Családja ez ágon vele kihalt. A most Torda környékén virágzó Aranyos-Rákosi Csipkések a városban csak XVIII. századi települők. A ma Tordán kezökön levő régi piaczi ház is előbb Sárközi-ház volt.

Bogáthi többi rokonai, a Bardóczok is kihaltak már Básta idejében. A mostani Bardóczok szintén a XVIII. százban települtek Tordára. Bardóczfalvi székelynek tartják magokat, de ezek, régibb Nekkely nevökről ítélve, szász eredetűek lehetnek.

A Bogáthi-család is elpusztult valahol Kolozsvár környékén. Az árván maradt gyermekek neveléséről 1592-ben a kolozsvári tanács gondoskodik. 1808-ban a tordai földeken osztozó „kebeles polgárok“ közt egy Bogáthi Józsefre akadunk.¹ Sem azelőtt, sem azóta nem találunk háromszáz év folyamán át a tordai nemesség között Bogáthiakat.

De azért a legnemesebbnek emléke még ma is élhetne Tordán, kegyelt emléke az egyetlen Bogáthi Fazakas Miklósnak, ki számos elbeszélő művével s mindaddig fölül nem múlt remek zsoltáiraival kétségkívül Erdély legnagyobb költője volt.

¹ Weress Sándor: Torda őscsaládai. Torda, 1890. 67. l. Uj bevándorló és csak névrokon lehetett.

KANYARÓ FERENCZ.

Ferencz József püspök jelentése a főtanácshoz.

Méltóságos és főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Évi jelentésemet, mely Isten kegyelméből a 26-ik, nem kezdeném meg örvendetesebben, mint azzal, hogy mult évi egyh. főtanácsunk óta két egyházközségünk építettett egészen új templomot, a melyeknek felszentelési ünnepélyében szerencsés voltam magam is személyesen részt venni. Az egyik gagyai, a másik szt.-háromsági egyházközségünk. Egyik sem tartozik jobb módu egyházközségeink közé. Annál nagyobb elismerést és méltánylást érdemelnek ezen egyházközségeink hivei új templomuk építettése körül tanusított buzgóságukért és áldozatkészségükért. Általában örömmel tölti el lelkemet az a tapasztalat, melyet ezuttal is, említett két templomunk felszentelési ünnepélyére történt kiszállásom alkalmából, 10—12 egyházközségünk hiveivel való érintkezésem által szereztem magamnak, hogy a mi népünkben az egyházas szellemet, vallásos buzgóságot még nem támadta meg és nem esökkentette korunkban ezek iránt mind inkább terjedő közöny és ridegség annyira, hogy azokat kellő gondozással fenntartani és biztosítani ne lehetne egyházunk, a társadalom és haza érdekében egyaránt. Mert végre is vallásosság nélkül összes műveltségünk csak olyan lesz, mint a fővényre épített ház, a mely ha, az irások szerint, eljő az eső, eljönnek az árvizek és szelek, összeomlik. Avagy nem halljuk-e már is recsegní és ropogní itt is ott is a társadalmat fentartó oszlopokat? Nem látjuk-e miként vonul be gyakran a legnagyobb műveltséggel dicsekvők lelkébe a legsivárabb világnézet? Vajha ez intésül szolgálna legközelebből lelkészeinknek, hogy a vallásos érzést, az egyházi szellemet és hit-hűséget ne csak fentartani, hanem legjobb tehetségük szerint ápolni és fokozni igyekezzenek erre minden tekintetben alkalmas és fogékony népünkben! Vajha egyházunknak minden tagja, műveltek és kevésbé műveltek, tudományban bővölködők vagy írni és olvasni alig tudók, férfiak és nők kivétel nélkül mindyájan éreznék a vallás